

T3- Economia i societat (1898-1931)

1- El canvi demogràfic

Entre el 1900 i el 1930 la població a Espanya va augmentar un terç i hi havia molta concentració urbana. L'increment de població es va deure sobretot a la disminució de la taxa de natalitat i al manteniment d'una taxa alta de natalitat.

A Catalunya, la taxa de natalitat i mortalitat es van reduir per igual.

L'esperança de vida al 1900 era de 34,8 anys i al 1930 de 50 anys, cosa que s'explica amb la desaparició de les epidèmies i els canvis econòmics, que van permetre una alimentació més abundant, i també per les millores en la infraestructura sanitària i la higiene pública.

Va continuar l'èxode rural cap a la ciutat. Totes les capitals de província van guanyar habitants.

A Catalunya, a partir del segle XX, molts habitants del camp van emigrar a les indústries de Barcelona i del Llobregat i el Ter i més tard, va rebre molta immigració de la resta d'Espanya, cosa que va incrementar la població.

Barcelona, Madrid, Bilbao, Sevilla i els centres miners de Huelva i Còrdova eren els focus principals d'immigració.

La majoria d'emigrants de Galícia anaven a Amèrica.

Durant el 1900 i el 1930 va haver-hi un fort descens de la població dedicada a l'agricultura però depenia molt de la zona ja que a Extremadura, Andalusia, etcètera, la gran majoria de població s'hi dedicaven.

Tot i així, menys a Catalunya i el País Basc, Espanya seguia sent un país predominantment agrari.

2- Els problemes del camp

Gairebé el 80% de les exportacions eren productes del camp durant el 1898 i el 1931.

2.1- Evolució de l'economia rural

Durant el primer terç del segle XX, al camp van continuar les transformacions degudes al pas d'una economia de subsistència a una de mercat.

Tot i el descens de treballadors, la superfície cultivada i la productivitat va augmentar, sobretot a partir de la Primera Guerra Mundial.

La millora de la situació al camp va ser a causa de la reducció de la pràctica del guaret (deixar reposar una part del camp perquè es regeneri), la introducció de millores tècniques, l'augment de regadius, l'ús d'adobs químics i la diversificació de la producció.

El fet que la terra fós dels terratinents explica el caràcter poc emprenedor d'aquests i la lentitud dels avenços en l'agricultura.

2.2- Estructura de la propietat

Les modalitats de la propietat de la terra al començament del segle XX eren el latifundi, el minifundi i la propietat mitjana:

- **Latifundi:** Parlem de quilòmetres quadrats. El propietari s'anomena terratinent, el qual normalment és un cacic. Té treballadors a càrrec seu que són els jornalers que treballen en condicions miserables. Predomina a la meitat sud d'Espanya i una mica al nord.
- **Propietat mitjana:** No és una propietat molt gran. El seu propietari acostuma a dividir la seva propietat en parcel·les perquè les treballin altres pagesos en unes condicions de treball gaire acceptables. Aquests pagesos a Catalunya s'anomenen Masovers. En diferents punts a la meitat nord d'Espanya i és el conreu més habitual a Catalunya.
- **Minifundi:** Propietats de petites dimensions. Moltes vegades d'una hectàrea o menys. Qui la treballa és el mateix propietari. Molt habitual a Galícia i tota la part nord d'Espanya.

A la resta de la Península predominaven les finques d'extensió mitjana amb arrendaments a curt o llarg termini. Els de llarg termini eren més nombroses a les zones amb més productivitat agrícola.

Aquest sistema de propietat de la terra convertia el conjunt dels camperols espanyols en un grup social complex, segons si eren o no propietaris i segons les dimensions de les seves finques.

Entre els propietaris, destacaven l'oligarquia de terratinents i els que tenien finques d'extensions mitjanes. Aquest constituïa una de les bases de poder de l'Estat i tenia representants a les Corts.

També destacava la xarxa caciquista, que controlava els vots agrícoles.

Els camperols que no tenien propietats podien ser arrendataris, parcers, jornalers o enfiteusi:

- **Jornaler:** Contractat pel terratinent, però de vegades sense contracte. Condicions miserables de treball i de vida. No tenen res propi. Solien abundar a les zones latifundistes.
- **Arrendaments:** Típic de la propietat mitjana i és molt habitual a Catalunya. L'amo de la propietat, el qual viu a la masia, subdivideix la seva propietat en parcel·les. El masover treballa la terra i viu en el mas, que no són seus, però en pot treure benefici anant a vendre la seva collita al mercat. L'únic que ha de fer és pagar un lloguer a l'amo de la propietat. Típic al nord d'Espanya i Catalunya.
- **Parcers:** Igual que els arrendaments però si vols treure beneficis has de comprar una part de la collita a l'amo. Tenen parcel·les individuals.
- **Enfiteusi:** Al nord d'Espanya i Catalunya però molt habitual a Catalunya. Afecta als arrendataris i als parcers. Malgrat que el masover, ni la casa ni la terra siguin seves, pot deixar-les en herència al seu fill gran. En el fons a l'amo no li agrada veure la masia abandonada i es una motivació per a que no marxi.
- **La Rabassa morta:** Només afecta a la vinya. Abans la rabassa volia dir el que ara és el Cep, un arbre. A finals del segle XIX, aquest va patir una malaltia, la Fil·loxera, que va matar moltes Rabasses, arruinant així moltes famílies que es dedicaven al negoci del vi. Una vegada superada la Fil·loxera, feia por dedicar-se a la vinya i el propietari del terreny, per tal d'animar als pagesos, va crear aquest tipus de contracte que deia que mentres dues terceres parts de les Rabasses o Ceps no morin, cosa que solia passar cada 40 anys, el contracte seguiria en peu.

2.3- Les tensions socials al camp

Va haver-hi un clima d'agitació social tens i constant al camp andalús deguts a la concentració de la propietat de la terra en poques mans, la presència de molts jornalers en una mateixa zona i els dubtes que generava entre els camperols que els terratinents fossin els propietaris de les terres quan eren ells qui les cultivaven i a més a més, veien que aquests no tenien les terres en bones condicions.

Des de finals del segle XX, els camperols andalusos demanaven una reforma agrària en la qual es repartís la propietat de la terra.

Les precàries condicions de vida dels jornalers i l'oposició dels propietaris a fer reformes van originar els conflictes.

La demanda de millores salarials es feia de manera revolucionària, amb vagues durant temps de collita, crema de pallers, barricades o marxades de fam, a les que l'Estat reaccionava utilitzant la força pública, la declaració de l'estat de guerra i la intervenció de l'exèrcit tant per reprimir les revoltes com per que fessin la feina dels jornalers en vaga.

Els conflictes van ser violents durant el 1917 i el 1920, ja que van empitjorar les condicions dels jornalers a causa dels elevats preus i per l'impacte de la Revolució Soviètica el 1917, que va animar als jornalers a revolucionar-se.

A Catalunya, la tensió social al camp va constituir en la confrontació dels rabassaires i els propietaris de les terres que cultivaven.

La primera crisi va tenir lloc el 1891, quan els ceps van morir a conseqüència de la fil·loxera. Els propietaris van considerar que com les rabasses eren mortes, els hi havien de tornar les terres. Això ho van fer per aprofitar per negociar un contracte més avantatjós. Això va provocar que els pagesos s'organitzessin en una primera Unió de Rabassaires (1891).

Entre el 1891 i el 1896, els pagesos revoltats van declarar les vinyes "en vaga" als propietaris que no volien negociar.

Fins el 1917, el camp estava en una situació de pau però entre el 1917 i el 1922 es va tornar a una situació de violència paral·lela a l'agitació dels obrers industrials.

El 1922 es va fundar la "Unió de Rabassaires i Altres Cultivadors del Camp de Catalunya", que va acabar esdevenint el sindicat del camp català.

3- L'evolució de la indústria

3.1- Trets generals

Entre el 1891 i el 1931 es van donar, a causa de l'evolució industrial espanyola, 3 canvis importants:

- **Substitució del vapor per electricitat:** Es va substituir de manera progressiva i es van crear empreses de subministrament elèctric.

- **Concentració d'indústria pesant al País Basc:** Es van crear diverses empreses, com la dels Altos Hornos de Vizcaya el 1902.
- **Diversificació de sectors.**

També va augmentar la productivitat de la mineria, sobretot del carbó, a Astúries, i el ferro sobretot al País Basc.

El desenvolupament de la indústria es va trobar amb 2 inconvenients:

- **Dificultat de competir a l'exterior:** A causa de l'elevat cost dels seus productes.
- **Debilitat del mercat interior.**

Això feia que els sectors industrials demanessin mesures proteccionistes per evitar la competència dels productes industrials estrangers.

3.2- Conjuntures econòmiques

La pèrdua de les colònies va afectar sobretot el tèxtil català, però a la indústria i les finances no va tenir gaire repercussió. Gràcies a la repatriació de capitals del tèxtil català es van crear el Banco Hispano Americano i el Banco Español de Crédito, entre altres.

Van haver-hi diversos períodes dins de 2 períodes:

- Períodes d'expansió (1900-1907; 1913-1918; 1923-1929)
- Períodes de crisi (1908-1912; 1919-1923)

Durant les èpoques de crisi, les condicions de la classe obrera industrial empitjoraven ja que augmentava l'atur i no hi havia cap tipus de subsidi.

Aquests períodes expliquen en part alguns conflictes violents com la Setmana Tràgica, l'època del pistolisme (1919-1923), o l'estabilitat política durant la Dictadura.

El que més va influir en l'economia en aquest període va ser la Primera Guerra Mundial (1914-1918) ja que la guerra va fer augmentar la demanda de molts productes. El fet que el 1915 hi hagués molta demanda de productes espanyols, va encarir els productes bàsics en el mercat interior.

Al no augmentar la producció, l'increment de demanda va comportar inflació dels preus. Els sous van pujar dèbilment respecte la pujada del cost de vida i per tant, significa que els grans beneficis econòmics generats per la guerra no es van repartir en tota la societat.

Les condicions de vida dels obrers industrials, dels miners i dels jornalers van empitjorar. Hi havia molta irritació al veure que el nivell de vida dels beneficiats pels negocis va augmentar mentre el seu baixava. Va haver-hi molta propaganda entre els sindicats i partits d'esquerra. Aquesta situació va comportar la vaga general de l'estiu de 1917.

Al finalitzar la Primera Guerra Mundial, la demanda d'altres països anaven baixant a mesura que tornaven a la normalitat, cosa que va provocar una crisi important amb un increment d'atur entre el 1919 i el 1923.

Mentrestant, es va produir la Revolució Soviètica i el somni emancipador juntament amb la progressiva organització de les classes obrera i camperola, van contribuir a augmentar la conflictivitat social.

3.3- La indústria catalana

La indústria catalana va patir una desacceleració a principis del segle XX. La dependència de l'exterior va ser un dels grans problemes sobretot en relació a les matèries primeres.

Al 1911 la dependència del carbó va desaparèixer a Catalunya i es van crear companyies d'energia hidroelèctrica. La més important va ser la "Barcelona Traction Light and Power" coneguda com "La Canadenca".

L'energia hidroelèctrica va permetre a les fàbriques instal·lar-se lluny dels rius o ports i també va facilitar la diversificació dels sectors industrials. Va aparèixer la indústria química, la metal·lúrgica, l'automobilística i es va potenciar la tèxtil.

Els guanys de la Primera Guerra Mundial van permetre també renovar la maquinària i perquè les indústries evolucionessin.

Quan va acabar la PMG, la indústria catalana va entrar en un període de crisi (1919-1923). Va significar que tornés a haver-hi dependència del mercat interior i que tornessin els aranzels per limitar productes estrangers i el proteccionisme. Això va fer que la indústria s'expandís i que augmentessin els sous al igual que baixessin els preus.

Aquest creixement va comportar un increment de la població obrera.

Es pot dir doncs, que el balanç a principis del segle XX en la indústria catalana va ser positiu ja que es va reduir la dependència al carbó gràcies a l'electrificació, va augmentar la productivitat i va haver-hi una gran diversificació de sectors.

4- Evolució del moviment obrer

4.1- Condicions de vida

A l'inici del segle XX, les famílies obreres vivien en condicions quasi per a la subsistència (per sobreviure).

S'allotjaven en habitatges petits que normalment compartien amb altres famílies.

A Barcelona es va viure un procés de desintegració social com a conseqüència del creixement accelerat de la ciutat.

La part antiga era on residien els immigrants, la burgesia residia a l'Eixample, els menestrals (artesans) vivien als pobles annexionats a Barcelona com Sarrià i la classe proletària a les zones industrials.

La falta d'integració i la visible divisió d'espais va generar un sentiment d'odi cap a les classes riques.

Les condicions laborals eren precàries:

- Jornada de 10-12 hores tots els dies.
- No contractes laborals.
- Higiene i seguretat laboral inexistent.
- Sous precaris.

A principis del segle XX, la classe obrera no podia sortir d'aquesta condició precària per mitjà dels estudis ja que molts eren analfabets i hi havien moltes escoles privades.

Per això es destaca la importància a partir del 1907 de la obertura de centres culturals i escoles municipals i de l'impuls, a partir del 1914, de la Mancomunitat a l'educació.

La precarietat portava als obrers a passar el temps en tavernes i a la passivitat tot i que alguns sectors més conscients van empènyer la classe treballadora a la mobilització per mitjà de la premsa, les vagues, etcètera.

La premsa que arribava a la classe obrera era anticlericalista (església). Atacaven als rics i contribuïen a augmentar l'odi contra l'estament eclesiàstic, els quals deien a la classe obrera que s'havien de conformar amb el que tenien i predicaven l'esperança del cel després de la mort.

4.2- Ideologies i sindicats

Durant el primer terç del segle XX, el moviment obrer espanyol continuava dividit en el corrent socialista, representat per la UGT i l'anarquista, liderat per la CNT. Els 2 sindicats van augmentar el nombre d'afiliats fins el 1939, la fi de la Guerra Civil.

El PSOE va representar un gran recolzament polític per el moviment obrer, el qual va anar augmentant d'afiliats constantment.

El 1910 va obtenir representació parlamentària i regidors a diversos municipis. Tenia més influència a Astúries, Alacant, Madrid i el País Basc.

Va sorgir el 1921 de la “Federació de les Joventuts Socialistes” del PSOE, el “Partido Comunista de España” (PCE), que es va adherir a la Tercera Internacional.

En el congrés del PSOE del mateix any es va votar no adherir-se a la Tercera Internacional i una part que va perdre la votació va fundar el “Partido Comunista Obrero Espanyol” (PCOE) que va acabar fusionant-se amb el PCE.

La “Unió Comarcal d'Arts i Oficis” de les comarques tèxtils del Baix Ter va ser el nucli més actiu del moviment anarquista. D'aquesta associació va sorgir la idea de tornar a fer sorgir l'antiga “Federació de Treballadors de la Regió Espanyola”, desapareguda des del 1886.

Així, el 1900 es va fundar a Madrid la “Federació de Societats Obreres de la Regió Espanyola”.

El 1904 van fundar a Barcelona la “Solidaritat Obrera” antics militants de la fundació. Aquest moviment va ser el nucli d'on va sorgir el sinicat “Confederació Nacional del Treball” (CNT), el 1911.

Tot i que la Solidaritat Obrera fos un moviment unitari, la CNT, en canvi va ser influenciada pel pensament anarquista.

El 1927 es va fundar a València de manera clandestina la “Federació Anarquista Ibèrica” (FAI), amb la finalitat de potenciar l'anarquisme dins la CNT i de vetllar per l'apoliticisme sindical, evitant els pactes entre sindicats i partits republicans.

4.3- La dinàmica social del moviment obrer (1898-1931)

Entre el 1891 i el 1913 va haver-hi una tensió social.

Van haver-hi moltes vagues i manifestacions motivades per les precàries condicions de vida de la classe obrera, la qual es va mobilitzar motivada pels sindicats.

Durant les vagues eren usuals els aldarulls al carrer i les barricades per tal de frenar les forces represives, sobretot de l'exèrcit.

La resposta usual dels poders públics era detenir els dirigents obrers, tancar els diaris vinculats al moviment obrer, suprimir les organitzacions obreres, clausurar els seus locals i utilitzar a la Guàrdia Civil per restablir l'ordre al carrer.

Si la Guàrdia Civil es veia desbordada, es declarava l'estat de guerra i intervenia l'exèrcit.

Les vagues i les manifestacions generaven una resposta repressiva i solien acabar amb ferits i morts. Quan la normalitat tornava, els detinguts dels aldarulls eren jutjats i usualment condemnats, ja que abans el dret de vaga i de locaut eren un delictes definit com a maquinació per alterar el preu de les coses.

L'evolució del moviment obrer es pot dividir en 2 etapes separades pel 1917, sobretot a Catalunya.

Abans del 1917, les prioritats es centraven principalment en obtenir reivindicacions de caràcter laboral.

En aquesta etapa es va aconseguir principalment:

- Augment de sou.
- Prohibició del treball nocturn de les dones.
- Dret de vaga.
- Jornada de 10 hores en el tèxtil de dilluns a dissabte.

A partir del 1917, després de la primera vaga general política impulsada per la UGT i la CNT, van predominar els referents ideològics encaminats a capgirar l'ordre social, arran de ressó de la Revolució Soviètica.

El moviment obrer confiava en la potencialitat de la vaga general revolucionària per aconseguir els seus objectius.

Un dels períodes amb més conflictivitat a Barcelona va ser entre el 1919 i el 1923 i l'agitació va començar amb la vaga de "La Canadenca", que va estar motivada, a part de la crisi de la postguerra mundial, per motius laborals i es va dur a terme el febrer de 1919. Aquesta es va estendre de seguida a altres fàbriques.

El Sindicat Únic d'Arts Gràfiques va practicar la "censura roja", que consistia en impedir la publicació als diaris de qualsevol notícia o opinió desfavorable als vaguistes.

La vaga va durar 3 mesos, amb molts aldarulls.

Finalment, el moviment obrer va aconseguir la llibertat dels 3.000 detinguts, la readmissió dels vaguistes acomiadats i un augment salarial.

El 3 d'abril de 1919, el govern de Madrid va anunciar la jornada laboral de 8 hores.

Tot i els acords assolits, la patronal catalana i els poders públics, representats per Joaquim Milans del Bosch, no van acceptar-ho i van respondre amb l'organització de grups paraamilitars propis, locauts de les fàbriques i la fundació dels "Sindicats Lliures" el novembre de 1919.

Els més joves i radicals de la CNT van reaccionar davant els atemptats dels Sindicats Lliures amb l'acció armada. Va provocar un espiral de violència amb nombrosos morts en tots els bàndols.

L'acció dels Sindicats Lliures es va intensificar durant els 2 anys que va ser governador civil de Barcelona el general Martínez Anido (1920-1922). En aquest període els atemptats van ser selectius i es va aplicar la llei de fugues.

La llei de fugues permetia a la policia i a la Guàrdia Civil disparar contra els detinguts que intentessin fugir. Moltes vegades la policia deia als detinguts que eren lliures i quan marxaven, els disparaven amb l'excusa que havien intentat fugir.

Entre els assassinats del bàndol obrer a Catalunya, el de Francesc Layret va tenir molt ressó, ja que va ser un diputat republicà que s'havia interessat en la defensa dels sindicalistes detinguts, ja que era advocat i va ser abatut a trets el 1920.

El de Salvador Seguí, "el Noi del Sucre", dirigent de la CNT que havia encapalat la vaga de La Canadenca també va tenir molt ressó. Va ser assassinat el 10 de març de 1923.

La burgesia industrial estava espantada perquè veien la revolució social molt aprop.

La patronal catalana s'havia desvinculat del sistema polític de la Restauració i defensaven la necessitat d'una dictadura.

El cop d'Estat de PDR va suavitzar la tensió i la violència social ja que es van reprimir les llibertats i restringir les opinions.

5- La condició femenina

Totes les dones estaven infravalorades respecte els homes i se les considerava inferiors. Això es traduïa en l'absència de la dona en àmbits públics i en una consideració legal de submissió a l'home i de desigualtat.

5.1- Inferioritat i diferència

Al principi del segle XX, encara es considerava de manera natural a la dona com a una inferior intel·lectualment respecte l'home. Això va començar a ser qüestionat i es va començar a considerar a la dona com un ésser diferent, caracteritzat per ser molt sensible mentre que l'home es caracteritzava per la raó i la consciència.

Això portava al mateix punt, que les dones s'haguessin de quedar cuidant de la casa i la família i en canvi, l'home estava destinat al món laboral...

La dona havia d'enfocar la seva vida professional a fer d'esposa i mare i per tant, s'orientava l'educació cap a aquest objectiu. L'accés a l'educació que tenien els homes estava prohibit. També estaven separats dins de les escoles, ja que l'educació era diferent.

Les noies dedicaven més temps a la religió i a les labors mentre que els homes es formaven en matèries intel·lectuals bàsiques.

L'accés a la universitat era molt difícil al igual que exercir una professió, fins el 1910 que gràcies a Canalejas va començar a canviar mínimament.

5.2- El treball femení

El treball fora de la llar estava mal vist ja que es considerava impropri del seu sexe i només es tolerava si era per completar el sou del seu marit. Tot i així, la presència de les dones als tallers i fàbriques era nombrosa.

On treballaven les dones, aquestes patien una triple discriminació:

- Explotació igual que la de l'home.
- Sou inferior pel mateix treball.
- Dedicar-se també a les tasques domèstiques.

La dona treballadora va participar activament en els moviments sindicals i en els conflictes socials.

També van arribar a tenir més presència en alguns sindicats com el de l'Art Fabril la Constància, que era anarquista, o el Sindicat Barcelonés de l'Agulla, catòlic.

5.3- La dona i la llei

En les disposicions legals de la dona casada era on resultava més evident la discriminació.

En el dret civil de Catalunya l'any 1923, es declarava obligatori obeir al marit. A tot Espanya, a més, es prescrivia que l'home era l'administrador dels béns de la seva dona i que aquesta no podia vendre ni comprar res sense la llicència del seu marit.

En cas d'adulteri, si el cometia l'home, la dona no podia reclamar res però si era la dona qui el cometia i l'home la pillava "in fraganti", podia fins i tot matar-la.

Des del punt de vista polític, no va ser fins la República que va tenir dret a vot, que va ser a les eleccions de 1933.

5.4- Els primers símptomes del canvi

A principis del segle XX van aparèixer els primers símptomes de canvi en la condició femenina.

La primera senyal va ser el descens de la natalitat, que s'interpreta com un control de la natalitat.

En segon lloc, la dona va començar a accedir als àmbits públics i a la política. En la política es va fer per mitjà del nacionalisme català, del reformisme catòlic en el que destaca l'escriptora Dolors Monserdà, i de l'obrerisme anarquista que va

tenir com a representants a Teresa Claramunt i Teresa Mañé, impulsora de la revista anarquista “La Revista Blanca”.

Una de les principals reivindicacions de la dona va ser aconseguir la dignificació del treball femení i l'accés ple a la cultura i a l'educació.

La qualitat literària de Caterina Albert, coneguda com a Víctor Català, representen un signe d'èxit al igual que la tasca de divulgació dels nous corrents modernitzadors de l'ensenyament de la pedagoga Rosa Senat.

A partir del 1918, la dona va tenir la possibilitat de ser funcionària els cossos tècnics de l'Administració.

Durant la dictadura es va atorgar el dret de vot corporatiu a les dones com a caps de família i PDR va nomenar algunes dones destacades de la burgesia per a l'Assemblea Nacional Consultiva.

